

У січні 2006 р. Л.І. Виногородську переведено на посаду старшого наукового співробітника. На цей час Лариса Іванівна — автор понад 80 праць, присвячених проблемам давньоруської та пізньосередньовічної археології України. Її польову діяльність зосереджено на розкопках середньовічних міст-укріплень на Поділлі та Середньому Подніпров'ї: Старокостянтинова, Вінниці, Брацлава, Полтави, Трахтемирівського заповідника, Батурина та Теробовлі. Крім того, дослідниця встигає надавати методичну допомогу при розкопках середньовічних пам'яток: вона кон-

сультувала розкопки в Невіцькому замку, Бахчисарай, замку «Ракочі» під Меджибожем.

Незважаючи на колосальну завантаженість науковою роботою і дослідницькими проектами, Лариса Іванівна підняла на ноги і вивела у самостійне життя власних дітей, ніколи не економить час на спілкуванні з колегами по роботі, не шкодує сил та енергії для навчання молодих спеціалістів, які потрапляють до нашого відділу.

Шановна, Ларисо Іванівно, ми щиро вітаємо Вас із ювілеєм і зичимо здоров'я, щастя, наснаги й подальших творчих звершень.

Книжковий огляд

О.В. Каряка. ФОРМУВАННЯ АНТИЧНОГО РОЗДІЛУ ЕЛЕКТРОННОЇ БІБЛІОТЕКИ «АНТИЧНА ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА»

Останнім часом широку популярність отримали бібліотеки на електронних носіях інформації. Особливого поширення вони набули в Інтернеті, а також як збірки певної літератури на електронних носіях (переважно на компакт-дисках), що значно розширило обсяг доступної літератури для читачів. Однак цей процес представлено досить однобоко. Інтернет-джерела здебільшого розраховані на пересічного споживача побутової інформації. Спеціальна наукова література туди потрапляє у досить обмеженій кількості, оскільки потребує додаткової кваліфікованої обробки джерел із метою розміщення її, наприклад, на Інтернет-сайтах. Величезна кількість книжок, виданих до 1990-х рр., як і раніше, переважно доступна лише в звичайних бібліотеках, хоча пошук їх значно спростився, адже каталогами багатьох західних бібліотек можна користуватися в «он-лайновому» режимі. Значним досягненням у справі розширення доступності наукової інформації є паралельне видання наукових журналів як в електронному, так і звичайному вигляді. Яскравим прикладом тут може слугувати власне видання «Археології» ІА НАН України (<http://www.iananu.kiev.ua/Institute/uaa1.html>), або «Український історичний журнал» Інституту історії НАН України (<http://www.history.org.ua/journal/index.htm>).

Проте серйозною залишається проблема дублювання та переносу інформації з тих чи інших видань, особливо тих, що практично або майже не доступні в Україні. Новітні технології надають нам нові можливості у використанні електронної копіювальної техніки. Значно розширюється спектр можливостей обробки та обсяги зберігання інформації. З використанням комп'ютерів з'явилася можливість створювати цілі бібліотеки цифрових фотокопій та

інших електронних варіантів зберігання текстової та графічної інформації. В цьому випадку обсяги таких бібліотек обмежуються лише «дисковим простором» комп'ютерів, на яких локалізуються ці збірки інформації.

Автором статті було зроблено спробу створити таку бібліотеку на базі персональних комп'ютерів відділу античної археології ІА НАН України. Головний обсяг здобутих видань було отримано завдяки цифровому фотокопіюванню, здебільшого західної літератури, малодоступної в Україні. На цей час для співробітників Інституту загальнодоступними є майже 90 джерел, що охоплюють близько 10 тис. фотокопій цієї бібліотеки і містять наукову літературу, присвячену переважно проблемам античної історії та археології Причорномор'я і античного світу в цілому. Фотокопії зберігаються на комп'ютері античного відділу в найпоширенішому з електронних графічних форматів — *.jpg, доступному для перегляду та копіювання майже на всіх персональних комп'ютерах. Для надійного збереження інформації бібліотеку скопійовано на компакт-диски. Для більш зручної роботи з окремими виданнями нині створюється електронний тематичний каталог, за допомогою якого можливий швидкий пошук необхідної інформації.

Бібліотека містить копії видань англійською, німецькою, французькою, італійською, іспанською, румунською, болгарською, польською, грецькою та турецькою мовами. Нижче наведено перелік монографій, збірників статей та текстів доповідей деяких конференцій, більшість з яких відсутні в Україні.

Окремі видання та збірки статей, присвячені загальним питанням вивчення керамічних знахідок різних епох та культури «Archaeology and clays», ed. by Isabelle C. Druc, BAR

International Series 942, 2001. Статті, присвячені керамічній парадигмі пояснення культурних змін у керамічному виробництві ранньоеладської Лерни; феномену металічного та керамічного посуду III тис. до н. е.; спектральному та петрографічному аналізу етрусської кераміки і порівнянню її з продукцією місцевого виробництва; критеріям вивчення складу глини, її керамічних домішок і еволюції; розвитку технологічних процесів керамічного виробництва в різних культурах.

«*Ancient Greek and Related Pottery: Proceed. of the Inter. Vase Symp. in Amsterdam 12—15 Apr. 1984*», Allard Pierson Series, Amsterdam, 1984. Численні статті, присвячені дослідженням глиняних родовищ, глина з яких використовувалася для виробництва стародавньої кераміки; хімічного та структурного аналізів глини з цих родовищ; використання різних сортів глини для фарбування і розпису ваз; особливостей використання та побудови стародавніх керамічних печей; організації і функціонування керамічних майстерень; проблем визначення авторства деяких керамічних майстрів на основі особливостей форм окремих посудин; іконографічних питань розписних давньо-грецьких ваз; економічних, політичних та соціальних аспектів стародавнього керамічного виробництва; проникнення керамічної продукції на інші території та її адаптації серед місцевого населення. Спеціальний розділ збірки присвячено ритуальним аспектам виробництва й використання кераміки в стародавньому, зокрема античному, світі.

«*Les Néramiques de la Grèce de L'est et Leur Diffusion en Occident*»: Centre Jean Bérard. Institut Français de Naples. 6—9 Juillet 1976, Paris, Naples, 1978. «*Néramiques Hellénistiques et Romaines*», Centre de Recherches D'histoire Ancienne. Vol. 36. Численні статті, присвячені різним аспектам вивчення, періодизації та класифікації керамічного матеріалу елліністичної та римської доби.

«*Hellenistic and Roman Pottery in the Eastern Mediterranean*»: *Advances in Scientific Studies. Acts of the II Nieboryw Pottery Workshop. Nieboryw, 18—20 Dec. 1993.* — Warsaw, 1995. Розглянуто численні питання виробництва античної кераміки, її хронологічної періодизації та культурних взаємовпливів на території Східного Середземномор'я.

H.A. and D.B. Thompson «*Hellenistic Pottery and Terracotas*»: *American School of Classical Studies at Athens, Princeton, New Jersey, 1987.* Детально розроблено головні типи керамічної продукції елліністичного часу, але найбільшу увагу приділено 300-річному розвитку елліністичних теракот. Кожен розділ з описами теракот охоплює третину століття. Численні ілюстрації повноцінно підтверджують текстовий матеріал, що дає змогу використовувати видання для датування знахідок з інших територій.

M. Massa «*La Ceramica ellenistica con decorazione a Rilievo Della Bottega di Efestia*». «*L'erma*» di Bretschneider, 1992.

«*The Complex Past of Pottery: Production, Circulation and Consumption of Mycenaean and Greek Pottery (sixteenth to early fifth centuries BC)*»: *Proceed. of the ARCHON inter. conf. Amsterdam, 8—9 Nov. 1996* — J.C. Gieben, Publisher, Amsterdam, 1999. Збірка статей (матеріалів конференції), присвячена різноманітним процесам взаємопроникнення керамічних матеріалів та культурних взаємовпливів, що мали

місце за доби раннього залізного віку в Східному Середземномор'ї. Окремі статті присвячено висвітленню комплексу керамічного матеріалу з розкопок на території острівної Греції та інших пам'яток.

M.G. Kanowski «*Containers of Classical Greece: a hand-book of shapes*». — London; New York: University of Queensland Press, St Lucia, 1984. Вичерпний довідник з особливостей оздоблення, основних форм, тонкощів виробництва і назв давньогрецьких посудин.

«*Les ceramiques en Anatolie aux Epoques Hellenistique et Romaine*»: *Actes de la Table Ronde d'Istanbul, 23—24 mai 1996* — Istanbul: Institut Français D'etudes Anatoliennes Georges Dumezil, 2003.

G. Finkielsztejn «*Chronologie détaillée et révisée des éponymes amphoriques rhodiens, de 270 à 108 av. J.-C. environ*»: *BAR Inter. Ser. 990, 2001.*

A. Tuba Ökse «*Terminology in Ceramics in Near Eastern Archaeology*». — Istanbul, 1999. Розширений словник керамічної термінології турецькою, англійською, німецькою, французькою мовами, що пояснює головні терміни керамічних археологічних знахідок, переважно на території Малої Азії, а також деякі особливості та тонкощі технології керамічного виробництва (як місцевої, так і привізної кераміки) і культурних взаємовпливів у їх історичному розвитку. Словник дуже зручний для порівняння близьких за значенням керамологічних термінів під час перекладу з іноземних мов.

Публікації матеріалів класичних пам'яток

B.A. Sparkes and Lucy Talcott «*Black and plain pottery of the 6th, 5th and 4th centuries B.C.*». — Princeton, New Jersey, 1970. Один із найпопулярніших серед вітчизняних учених та вагомих томів багатотомного видання матеріалів Афіської агори. Т. 12 (ч. 1, 2).

J. Boardman «*Excavations in Chios. 1952—1955. Greek Emporio*»: *The British School of Archaeology at Athens. Thames and Hudson, 1967.* Досить докладне видання матеріалів розкопок багатьох із відомих археологічних пам'яток на о-ві Хаос з описанням будівельних споруд, святилиць та супровідного матеріалу. Особливу увагу приділено висвітленню розкопок акрополя, гавані та храму Афіни. Численні описи та ілюстрації докладно висвітлюють головні категорії знахідок на цих пам'ятках та дають змогу знаходити аналогії керамічним знахідкам із розкопок на інших територіях.

G.R. Edwards «*Corinth. Corinthian Hellenistic Pottery*». Vol. 7. P. 3. *The American School of Classical Studies at Athens, Princeton, New Jersey, 1975.* Видання охоплює практично всі категорії керамічних знахідок із розкопок Коринфу елліністичної доби. Матеріал викладено за окремими категоріями від простого кухонного та столового посуду до розписних ваз і високохудожніх витворів. Головні категорії керамічних знахідок докладно розділено на окремі типи за зовнішніми та морфологічними ознаками. Багатий ілюстративний матеріал істотно доповнює текстовий матеріал каталогу.

«*The Maussolleion at Halikarnassos. The Pottery. Ceramic Material and Other Finds from Selected Contexts*». Vol. 7. *Jutland Archaeol. Society Publications XV:7, 2002.* Розглянуто головні категорії керамічних знахідок із розкопок Галікарнасу: від розписної кераміки до архітектурних теракот

і транспортних амфор. Крім того, праця містить каталог із детальним описом головних об'єктів та закритих комплексів цієї пам'ятки.

«*The Hellenistic Polis of Kos. State, economy and culture: Pro-ceed. of an Inter. Seminar, the Department Archaeology and Ancient History, Uppsala University, 11–13 May, 2000.* — Uppsala, 2004. Численні статті, присвячені історії, державності, економіці, торговельним відносинам та культурі елліністичного Косу, а також питанням інтерпретації деяких знахідок і проблемам місцевого острівного виробництва.

«*Pistiros II. Excavations and Studies*»: Charles Univ. in Prague, the Karolinum Press, 2002. Збірка статей — повноцінна публікація матеріалів розкопок з описами об'єктів та детальним дослідженням матеріалів, у тому числі хімічним та структурним аналізом окремих знахідок, матеріалам геофізичних досліджень і консерваційними роботами на археологічних об'єктах.

Цікаві публікації матеріалів стосовно підводної археології М. Јуришић «*Ancient Shipwrecks of the Adriatic: Maritime transport during the first and second centuries AD*»: BAR Inter. Ser. 828, 2000.

Публікації матеріалів окремих пам'яток та регіонів Причорномор'я

L. Bjelajac «*Amfore Gornjo Mezijskog Podunavlja*». — Beograd, 1996. Публікація амфорних матеріалів із Нижньої Мезії у Подунав'ї. Подано загальний опис та класифікацію амфорних знахідок, визначених як західносередземноморські, східноєгейські, малоазійські, понтійські, африканські та місцевого (Подунав'я) виробництва.

Багатотомне видання матеріалів із розкопок Істрії:

Histria II, Bukurești, 1966;

Histria IV. La Céramique D'époque Archaique et Classique VII–IV s. — Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1978;

Histria V. Ateliers Céramiques, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1979;

Histria VIII. Les Timbres Amphoriques. 1. Thasos. — Ed. Enciclopedică 1, Piata Presei Libere, Bucarest, 1996;

Histria VIII. Les Timbres Amphoriques. 2. Sinope (Tuiles Timbrées Comprises). — Ed. Enciclopedică 1, Piata Presei Libere, Bucarest, 1998;

Histria XI. Catrinel Domăneantu: Les Bols Hellénistiques et Décor en Relief, 2000;

E. Teleaga, V. Zirra «*Die Necropole des 6. — 1. Jhs. v. Chr. von Istria Bent bei Histria: Archäologische Untersuchungen zur Bevölkerung in der westlichen Schwarzmeerregion (Inter. Archäologie, B. 83).* — Verlag Marie Leidorf GmbH, 2003.

G. Simion «*Culturi Antice în Zona Gurilor Dunării*». Vol. 1. Preistorie și protoistorie. — Ed. Nereamia Napocae, 2003.

Узагальнюючі видання, присвячені історії та археологічним пам'яткам окремих регіонів

J. Bouzek «*Studies of Greek Pottery in the Black Sea Area*». — Charles University Prague, 1990. Розглянуто основні категорії керамічного матеріалу в Чорноморському регіоні за основними історичними періодами — від архаїчного до елліністичного часу. Також висвітлено низку питань функціоного призначення деяких типів кераміки, торгівлі керамічними виробами та продукцією у керамічній тарі. Спеціальний розділ присвячено археології і культурній історії понтійських греків та їх стосункам із місцевим населенням.

«*Bulgaria in Antiquity*». — Ernest Benn Limited, London, 1975. Досить повне узагальнююче видання, присвячене географічним умовам існування та історичному розвитку території стародавньої Болгарії в античні та середньовічні часи. В окремих розділах описано античні міста на території Західного Причорномор'я, їх історичний розвиток та археологічні джерела, культурний вплив Стародавньої Греції і Македонії. Особливу увагу приділено добі панування і занепаду Римської Імперії на цих територіях, а також розповсюдженню християнства у візантійські часи.

I. Glodariu «*Dacian Trade with the Hellenistic and Roman World*», BAR Supplementary Ser. 8, 1976. У монографії розглянуто основні категорії продукції, що була головним об'єктом торговельних відносин між Дакією та елліністичним і римським світом, головну періодизацію цього процесу, торговельні шляхи, питання внутрішньої організації торговельних процесів. Цікавим є висвітлення низки питань місцевих імітацій привізної керамічної продукції. Описані процеси та історичні факти підтверджено значним за обсягом каталогом знахідок керамічних імпортів на території стародавньої Дакії.

Видання загального теоретичного характеру та з допоміжних археологічних дисциплін

Adams and Adams. *Archaeological typology and practical reality: a dialectical approach to artifact classification.* — Cambridge.

«*Pottery and the Archaeologist*». — Publish. Institute of Archaeology, 31–34 Gordon Square. — London WC1H 0PY, 1979.

V. Radu «*Atlas for the Identification of Bony Fish Bones from Archaeological Sites*». — Bucuresti, 2005. Визначний довідник риб'ячих кісток із археологічних розкопок на стародавніх поселеннях.

Створення бібліотеки електронних фотокопій рідкісних видань в античному відділі значно розширить коло іншомовних джерел та видань для вітчизняних дослідників. Видання електронної бібліотеки відділу античної археології доступні для фахівців і спеціалістів із античної археології та всіх співробітників Інституту. Повний список видань бібліотеки та іншу інформацію можна отримати за електронними адресами aka@jaka@mail.ru та antikaiapanu@mail.ru. Подальше формування та розширення електронної бібліотеки планується за рахунок нових надходжень фотокопій, а також співпраці з іншими науковими організаціями та аналогічними бібліотеками.

Одержано 12.10.2006